

ЗМІСТ

Передмова	9
<i>Вступ. Типові чоловіки</i>	14
<i>Частина I. Повсякденне життя</i>	46
<i>Частина II. Робота</i>	95
<i>Частина III. Техніка й технології</i>	191
<i>Частина IV. Прийом у лікаря</i>	252
<i>Частина V. Суспільне життя</i>	322
<i>Частина VI. Коли трапляється біда</i>	365
Післямова	391
Подяка.....	402
Алфавітний покажчик	405

ПЕРЕДМОВА

У більшій частині записаної історії людства бракує даних. Починаючи від теорії «чоловік — це мисливець», літописці минулого відвели замало місця ролі жінки, описуючи еволюцію людства — як культурну, так і біологічну. Натомість про людство загалом розповідали на прикладі життя чоловіків. Про життя другої половини людства зазвичай просто мовчать.

Таке мовчання виявляється в усіх сферах. Уся наша культура наповнена ними. Фільми, новини, література, наука, містобудування, економіка. Історії, які ми розповідаємо про минуле, сьогодення та майбутнє. Усі вони позначені та навіть спотворені «присутністю відсутності» жінок. Це я називаю «гендерний розрив».

Відсутність даних щодо гендеру виражається не лише мовчанням. Адже мовчання та відсутність даних матимуть наслідки. Вони впливають на життя жінок щодня. Такий вплив може бути відносно незначним. Наприклад, тремтіння в офісах, де температура налаштована за чоловічими нормами, або проблеми з тим, щоб дотягнутися до полиць, зручних для середнього чоловічого зросту. Звісно, це дратує. Безсумнівно, це несправедливо.

Але принаймні не загрожує життю. На відміну від потрапляння в аварію в автомобілі, під час розробки засобів безпеки якого не враховуються параметри жінки. На відміну від неправильного діагностування серцевого нападу, тому що ваші симптоми є атиповими. У цих випадках наслідки для

жінок, які живуть у створеному фундаменті даних про чоловічу стать, можуть бути смертельними.

Одна з найважливіших речей полягає в тому, що відсутність даних щодо гендеру зазвичай не є навмисною та не має на меті комусь зашкодити. Якраз навпаки. Її появу спровокував спосіб мислення, який існував тисячоліттями, і тому є свого роду немисленням. Навіть подвійним немисленням: про чоловіків заведено говорити, а про жінок — ні. Адже, коли ми кажемо «людина», то загалом маємо на увазі чоловіка.

Це не нове спостереження. Сімона де Бовуар розповіла про нього громадськості 1949 року, коли написала: «Людство належить чоловікам, і чоловік визначає жінку не за її ознакою, а за ставленням до себе; її не розглядають як окремих індивід. [...] Він — індивід, він — абсолютна величина, а Вона — це Інше». Саме на цей контекст покладається весь світ. Саме цей контекст лежить в основі всіх даних. Великих Даних. Тих, які, у свою чергу, вважаються Великою Правдою після обробки Великими Алгоритмами не менш Великих Комп'ютерів. Але коли Велика Тиша спотворює Великі Дані, правда, яку ви отримуєте, у найкращому разі стає напівправдою. А найчастіше для жінок вона взагалі не є правдою. Спеціалісти у сфері обчислювальних машин кажуть: «Що на вході, те й на виході».

У цьому новому контексті треба терміново закривати наявну прогалину в даних щодо гендеру. Роботу штучного інтелекту, який допомагає лікарям установлювати діагнози, сканує резюме та навіть проводить співбесіди з потенційними претендентами на роботу, уже налагоджено. Але кожен штучний інтелект натренований опрацьовувати набори даних, що містять багато прогалин, а оскільки алгоритми часто захищені закритим програмним забезпеченням, ми навіть

не можемо перевірити, чи враховувалися ці прогалини. Однак наявні докази свідчать, що це не так.

Показники, технології, алгоритми — усе це має важливе значення для «Невидимих жінок». Але це тільки половина історії. Дані — це лише інша назва інформації, у якої багато джерел. Статистика — це, безсумнівно, один з різновидів інформації, як і людський досвід. А тому я твердитиму, що якщо ми створюємо світ для всіх, то нам треба додавати відомості про жінок. Якщо важливі рішення для всіх ухвалюють лише білі здорові чоловіки (дев'ять випадків з десяти в Америці), також з'явиться прогалина даних. Схожа лакуна утворюється, якщо під час медичних досліджень не враховують показників організму жінок. І я покажу, як ця прогалина в даних щодо жінок є впливовим фактором формування ненавмисного чоловічого упередження (з найкращих міркувань), яке намагаються подати нам як гендерну нейтральність. Саме це мала на увазі де Бовуар, коли стверджувала, що чоловіки плутають власну думку з абсолютною правдою.

Проблеми жінок, які чоловіки не враховують, існують у багатьох сферах, але, читаючи цю книжку, ви побачите, що найчастіше фігурують три теми: жіноче тіло, неоплачувана хатня робота жінки та насильство чоловіків щодо жінок. Ці теми настільки важливі, що вони стосуються майже кожної частини нашого життя, впливають на будь-який наш досвід — від користування громадським транспортом до участі в політичному житті, від організації робочих місць до хірургічного втручання. Але чоловіки забувають про ці теми, оскільки їм невтямки, як це — жити в жіночому тілі. Як ми побачимо, вони виконують лише частину неоплачуваної роботи, яка є «жіночим» обов'язком. І хоча вони також страждають від насилля представників своєї статі, це насилля

виявляє себе інакше, ніж те, якого зазнають жінки. Й оскільки ці відмінності ігноруються, широко поширеною стає думка, що чоловіче тіло й чоловічий досвід є гендерно нейтральними. Це одна з форм дискримінації жінок.

На сторінках цієї книжки я розкриватиму два поняття — «стать» і «гендер». Статтю я вважаю біологічні характеристики, за якими людей поділяють на чоловіків та жінок. Тобто дві хромосоми XX у жінок та одна X і одна Y — у чоловіків. Гендером я вважаю соціальні фактори, які накладаються на біологічні, а саме ставлення до жінок у суспільстві, сформоване лише тим, що їх *сприймають* як осіб жіночої статі. Одну з категорій вигадала людина, але обидві існують. Ба більше, обидві мають значні наслідки для жінок, які змушені жити у світі, створеному на основі даних про чоловіків.

У цій книжці я пишу про стать і гендер, але, коли йдеться про брак *гендерних* даних, саме гендер має першочергове значення, адже відсутність жінок у статистичних даних пов'язана не зі статтю, а з гендером. Визначаючи феномен, який шкодить життю великої кількості жінок, я хочу чітко назвати його основну причину. І на противагу багатьом твердженням, які я описуватиму в цій книжці, проблема зовсім не в жіночому тілі. Річ у значенні, яке ми йому приписуємо, та в його соціально зумовленому ігноруванні.

«Невидимі жінки» — це історія про відсутність, і писати про неї часом дуже складно. Крім того що в нас існує прогалина в даних щодо жінок загалом (по-перше, ми не збираємо ці відомості, а по-друге, ми не розподіляємо їх за статевою ознакою), цієї інформації узагалі немає, якщо йдеться про кольорових жінок, жінок з обмеженими можливостями або представниць робочого класу. Її немає не лише тому, що вона не зібрана, а тому, що її не відокремлюють від відомо-

стей про чоловіків, тобто відомості збирають без розподілу на статі. Статистичні дані про представництво в різних сферах — від академічної спільноти до ролей у кіно — містять розділи «жінки» та «етнічні меншини» таким чином, що показники жіночих етнічних меншин тонуть у кожній більшій категорії. Якщо такі дані існують, то я наводжу їх приклад, але здебільшого вони відсутні.

Ця книжка не створена для психоаналізу. Я не маю доступу до свідомості тих, хто навмисно сприяє збереженню відсутності даних щодо гендеру, а тому я не можу пояснити основну причину існування такої відсутності. Я лише можу запропонувати вам дані та попросити вас як читача подивитися на докази. Окрім того, мене не цікавить, чи є виробники інструментів праці, створених згідно з чоловічими даними, прихованими сексистами. Особисті мотиви не мають значення — в усякому разі до певних меж. Важливою є закономірність. Важливо зрозуміти, чи можна на основі презентованих даних вважати їхню відсутність щодо гендеру лише результатом масштабного збігу обставин.

На мою думку, це не збіг обставин. Я стверджую, що відсутність даних стосовно гендеру — це водночас і причина, і наслідок несвідомої впевненості, що суспільство складається суто з чоловіків. Я покажу, як часто і в яких багатьох галузях виявляється вибір на користь чоловіків і наскільки він спотворює дані, які вважаються об'єктивними та від яких дедалі більше залежить наше існування. Я покажу, що навіть у нашому надзвичайно раціональному світі, яким усе частіше керують надзвичайно неупереджені надкомп'ютери, жінки здебільшого так і залишаються, за визначенням Сімони де Бовуар, «другою статтю» і що небезпека опинитися відтиснутими (у найкращому разі) на роль підвиду чоловіків сьогодні велика як ніколи.

ВСТУП

ТИПОВІ ЧОЛОВІКИ

В основі самої структури нашого суспільства лежить сприйняття чоловіків як типових представників людства. Ця звичка сформувалася дуже давно — тоді ж, коли й теорія еволюції людини. У четвертому столітті до нашої ери Арістотель переконливо стверджував, що людина — типовий чоловік. У своєму трактаті з біології «Про виникнення тварин» він писав: «Перший відхід від породи полягає в тому, що приплід може виявитися не самцем, а самкою». (Однак він не забував сказати, що самка — необхідне в природі явище.)

Через дві тисячі років, 1966-го, у Чиказькому університеті відбувся симпозіум про первісні суспільства мисливців і збирачів — «Людина-мисливець». У симпозіумі взяло участь понад 75 соціоантропологів з багатьох країн світу. Вони обговорювали основну роль полювання в еволюції людини та розвитку людства. Усі учасники симпозіуму погодилися, що саме полювання відіграло основну роль. «Біологічними та психологічними особливостями, а також звичками, які відрізняють нас від мавп, — усім цим ми зобов'язані мисливцям минулого», — сказано в одній статті збірки, виданої за матеріалами симпозіуму. Хороші висновки, але, як зазначали феміністки, ця теорія не враховувала еволюції жінок. Тому

що, як видно зі змісту книжки, полювання — це суто чоловіче заняття. Адже якщо «наш інтелект, інтереси, емоції та основи соціального життя — продукти еволюції, зумовлені успішним опановуванням навичок полювання», то що можна сказати про жіночу половину людства? Якщо носіями еволюції вважаються чоловіки, чи можна взагалі називати жінку людиною?

У своїй роботі «Жінка-збирач» (1975), яка стала класикою, антропологиня Саллі Слокум піддала сумніву думку про першість «чоловіка-мисливця». Вона стверджувала, що антропологи «розглядають еволюцію крізь призму чоловічих занять, ніби цього достатньо для її пояснення». Вона поставила просте запитання, яке раніше ніхто не озвучував: «А що робили жінки, доки чоловіки полювали?» Відповідь може бути така: вони займалися збиральництвом та доглядали за дітьми, які тривалий час залишалися безпорадними, і це також вимагало навичок співпраці. Саме тому, на думку Саллі Слокум, твердити, що «основу людської еволюції формує схильність чоловіків до полювання та вбивства», означає «надавати занадто великого значення агресії, яка є лише одним з факторів людського життя».

Саллі Слокум розкритикувала теорію «чоловік-мисливець» понад 40 років тому, але системна упередженість на користь чоловіків у теорії еволюції зберігається й досі. «Науковці вважають, що під час еволюції в людей з'явився інстинкт насильства та вбивства» — стаття з таким заголовком була опублікована на сайті The Independent 2016 року. У ній міститься посилання на роботу «Філогенетичне коріння схильності до насильства та вбивства людей», автори якої стверджують, що внаслідок еволюції люди почали вбивати собі подібних у шість разів частіше, ніж у середньому будь-які інші ссавці.